

● roomanmolen sint-pauwels
sint-gillis-waas

erfgoed●prokkels

● roomanmolen sint-pauwels

© Jo Bracke, Mola (2006)

In 2022 is de Roodmanmolen 175 jaar, terwijl de oudst gedateerde onderdelen dan zelfs al 270 jaar zijn. Een uitstekend moment om de molen eens van naderbij te gaan ontdekken.

Ligging

De Roodmanmolen is gelegen aan de rand van de dorpskern van Sint-Pauwels, deelgemeente van Sint-Gillis-Waas. De molen, dicht bij de grotendeels gotische Sint-Pauluskerk, is essentieel in het sinds 1981 beschermde dorpsgezicht. Door zijn omvang (totale hoogte: 24 meter) valt hij ook onmiddellijk op bij de vele wandelaars en fietsers die de streek komen verkennen. Draaiende wieken nodigen hen steevast uit om de molen te bezoeken en ingewijd te worden in de wereld van molenaars, graan, techniek en om het proces van graan tot meel en bloem te volgen.

© Rudi Niessen

Molenaarsfamilies

Na de middeleeuwen en de tijd van de leenheren gingen molens veelal over in privéhanden en werden ze meermaals een familiezaak. Molenaarsfamilies (ver)bouwden en kochten molens. Ook via onderlinge huwelijken bewaakten en beheerden ze hun patrimonium.

En zo beheerde ook de familie Rooman verscheidene molens in onze contreien. Er was een Roomanmolen in Belsele, Sint-Pauwels en Meerdonk. Daarnaast was er ook een huwelijksverband met de molenaarsfamilie Hillegeer van de ondertussen verdwenen 's Hondsmolen in Sint-Pauwels.

Type molen

Hoe hoger een molen boven de grond uittorent, hoe meer wind hij kan vangen. Daarom bouwt men windmolens dikwijls op een heuveltje ('belt' of 'berg') of zal men een hoge stenen romp bouwen waar men een platform ('stelling' of 'galerij') voorziet dat dan gebruikt wordt om de zeilen op te leggen.

De wind komt ook niet altijd uit dezelfde richting, daarom zal men de wieken moeten kunnen keren naar de windrichting. Een houten molen keert men volledig met de wieken naar de wind en daarom plaatst men deze op een staak ('staak- of standaardmolen'). Bij een stenen molen zal men enkel het bovenste deel, namelijk enkel de kap met de wieken, naar de wind keren. Dat keren naar de wind noemt men 'kruien'.

De Roomanmolen is dus een stenen stellingmolen/bovenkruier. Oorspronkelijk was de molen, naast koren molen voor het malen van graansoorten, ook uitgerust met een oliepers op de gelijkvloerse verdieping. Meestal werd hiermee lijnzaadolie vervaardigd. Deze installatie verdween vrij snel uit de molen, want onze molen werd in 1868 enkel beschreven als een korenwindmolen.

© Rudi Niessen

Rond 1872 werd een stoommachine geplaatst in het bijgebouwtje achter de molen, vandaar de nog bestaande schouw. Deze stoommachine verdween tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Bouw

Petrus Johannes Persoon bouwde de huidige molen in 1846–1847. Ter plekke won hij klei en bakte hij de bakstenen in veldovens. Hieraan dankt de molen zijn oorspronkelijke naam 'de Gelaagmolen'. Er werden ook onderdelen gebruikt van een nog oudere, tot nu onbekende, molen evenals balken die haast zeker afkomstig zijn uit een sluis. Hergebruikte onderdelen bevatten inscripties die verwijzen naar de Jezuïeten (*AMDG - Ad Majorem Dei Gloriam* en *IHS*, een monogram dat dikwijls gebruikt werd door de jezuïetenorde) en het jaartal 1752.

De sluisbalken zitten in de zolderingen. De twee grote balken, te zien in het plafond van het gelijkvloers, zouden afkomstig zijn uit een 17de-eeuws schip, maar dat is een onbevestigde overlevering.

Stelling met kruierwerk
© Rudi Niessen

In 1868 verwierf Eduard De Bruyne in Sint-Pauwels, de Gelaagmolen. Hij was ook eigenaar van de Vosselwijkmolen, gebouwd in 1658 en gesloopt rond 1868–1869. In 1872 richtte hij achter de Gelaagmolen een gebouwtje op, wellicht voor de plaatsing van de stoommachine met een afzonderlijke maalderij. Hij gebruikte onderdelen van de Vosselwijkmolen voor de constructie van deze achterbouw. Deze zijn nog steeds te zien in de zoldering van de achterbouw.

Bezienswaardigheden

Met zijn 24 meter tot en met de kap is de Roomanmolen de hoogste traditionele windmolen van Oost-Vlaanderen. De romp heeft beneden een diameter van bijna 12 meter en de spanwijdte van de wieken is 25 meter. Het bijgebouwtje met de hoge schouw staat achter de molenromp.

De stelling rond de romp is de plaats waar de molenaar de molenwieken naar de wind kan kruien, de zeilen op de wieken kan leggen en de molen kan remmen, stilleggen en borgen.

De gelijkvloerse verdieping is een indrukwekkende open ruimte. Vroeger bevond zich hier de oliepersinstallatie. Grote verticale stenen gingen rond op een liggende arduinen of granieten steen: de kollergang. Een mooie en werkende oliepers of olieslagmolen kan je nog vinden in de Oostmolen in Gistel.

Een educatief filmpje over deze molen vind je op de website van de Roomanmolen.

Vroeger had de Roomanmolen twee poorten langs waar de boer met paard en kar zijn granen kwam leveren om nadien het gemalen meel op te laden. De tweede poort geeft nu toegang tot de achterbouw. Op de thans niet toegankelijke zolder van dit gebouwtje stond de met de stoommachine aangedreven maalinstallatie.

Door zijn hoogte is de molen veel zolders rijk. Elke zolder heeft of had zijn functie. We beschrijven ze één per één, van boven te beginnen.

Kapzolder

De hoogste zolder is de ‘motorruimte’ van de molen. Hier bevindt zich het raderwerk waar een grote liggende hoofdas (*koningspils*) de diverse onderdelen zal aandrijven. Rond het grote verticale tandwiel is de rem gemonteerd die met een touw vanaf de stelling kan bediend worden. Het remmen van de molen noemt men ‘vangen’, daarom heet dit wiel het *vangwiel*. Het horizontale tand- of kamwiel noemt men het *kroonwiel* want het zit vast bovenaan de koningspils. De kroon op het hoofd van de koning.

Luizolder

Op deze zolder staat een vernuftig werktuig dat zal helpen om zakken vanaf de grond op te hijsen naar de verschillende verdiepingen met behulp van windkracht. De molenaar hoeft dus geen zware fysieke inspanningen te doen door zakken op de rug doorheen de molen te zeulen. Dit werktuig noemt men het *luiwerk*. Luiwerk komt van luidwerk dat afgeleid is van luiden: je bedient het luiwerk door aan een lang touw te trekken zoals het luiden van klokken.

Kapzolder © Rudi Niessen

Luizolder © Rudi Niessen

Steenzolder © Rudi Niessen

Graanzolder

Op deze zolder stockeert de molenaar het te malen graan.

Steenzolder

Deze zolder dankt zijn naam aan de molenstenen die hier hun maalwerk doen. De stenen vormen een koppel waarvan de onderste steen vastligt (de *ligger*) en de bovenste ronddraait (de *loper*). Het graan gaat in het midden in het kropgat van de loper. Door de middelpuntvliedende kracht beweegt het graan naar de buitenkant. De afstand tussen de stenen is regelbaar en zo fijn afgesteld dat het graan wordt versneden tot meel. Rond het steenkoppel is een houten bekisting, de *steenkist*, gemaakt zodat het meel, dat van tussen de stenen komt, opgevangen wordt en via een meelgoot wordt afgevoerd naar de verdieping eronder. In de *kaar*, die lijkt op een grote omgekeerde piramide, boven de stenen wordt het graan gegoten dat via een schuif, de *schuddebak* of *schoentje*, zal gevoed worden aan de molenstenen. Elk koppel stenen weegt ongeveer 2 tot 2,6 ton.

Let ook op het zogenaamde *spoorwiel*, een groot tandwiel dat gemonteerd is op de ronddraaiende koningsspil. Het spoorwiel voorziet op zijn beurt in de aandrijving van de zogenaamde *lantaarn* die op haar beurt met haar ijzeren spil, het *kluuwijzer*,

de loper doet ronddraaien. De stenen draaien ongeveer 5 keer zo snel als de molenwieken. Oorspronkelijk telde de Roomanmolen vier steenkoppels, waarvan een is vervangen door een slijpsteen. De steenkoppels maalden altijd alleen. Elk koppel was vooral bestemd voor één specifiek product (tarwe, spelt, rogge, maïs, ...).

Maalzolder

Dit is dé werkplek van de molenaar. Aan de meelgoot wordt het meel opgevangen in zakken. De molenaar kan van hieruit ook met touwtjes de maalinstallatie op de hogere zolder bedienen: de afstand tussen de stenen en het debiet regelen van de aanvoer van graan naar de stenen. Van hieruit kan de molenaar ook naar buiten op de stelling.

Op deze maalzolder is nu ook een kleine elektrische maalderij voorzien. Met deze maalderij, die ook met molenstenen werkt, kunnen de molenaars het volledige maalproces demonstreren: van graan tot en met meel, bloem, griesmeel en zemelen.

Stapelzolder

Op deze zolder werd het gemalen meel bewaard tot de boer het kwam ophalen.

Molenaarshuis

Op het aanpalende terrein staat het originele molenaarshuis. Het is eigendom van en bewoond door de familie Van Dorpe. Het gebouw is niet toegankelijk voor bezoek.

Industrieel erfgoed

De vroegere molenaars stonden ook niet stil en volgden de evolutie in hun vakgebied. Zoals hoger beschreven was de Roomanmolen vrij snel voorzien van een stoommachine om te kunnen concurreren tegen de technische vooruitgang in grote maalderijen. De komst van elektriciteit bracht licht in de molen, zelfs een grote goederenlift en een elektrisch luiwerk. Je kan nog onderdelen ervan terugvinden op diverse zolders.

Leon, broer van René Rooman, aan de maalstoel.
Uit 'Ons Land', jg. 13, nr. 20, 1930, p. 315

Rode Ridderfeesten © Jos Vreys

Sociale functie van de molen

De molen stond centraal in de leefgemeenschap van de dorpen en steden. Iedereen kwam regelmatig op de molen; alle nieuwtjes en gebeurtenissen werden verteld en doorverteld. Meer nog, met de stand van de wieken werden heugelijke en ook droeve gebeurtenissen bekend gemaakt. Stilstaande wieken werden al eens 'in de vreugd' of 'in de rouw' gezet. Iedereen in de gemeenschap kon dit waarnemen, ook tot in nabijgelegen dorpen of steden. Ook vandaag biedt de site van de Roomanmolen meermaals plaats aan culturele festiviteiten of publieke of privé evenementen.

Derden kunnen zelfs de gelijkvloerse verdieping van de Roomanmolen met de achterbouw huren voor kleine evenementen.

Grote restauratie in 2019

Weer en wind hebben grote invloed gehad op de romp van de Roomanmolen. De bakstenen zijn van mindere kwaliteit en werden met de tijd poreus waardoor ze veel water opslochten. Bij vrieskou ging dat opgeslorpte water bevriezen en uitzetten waardoor de stenen beginnen te barsten. Bij overvloedige regen liep het water door de muren heen waardoor de dragende houten balken gingen rotten. De houten stelling takelde ook af door water en ouderdom. Het werd gevaarlijk op de molen. Instortingsgevaar door rottend hout en afbrokkelende stenen lieten niet langer bezoek en maaltiviteiten toe op de molen. De eigenaar, het Oost-Vlaamse provinciebestuur, voorzag een gepast budget om de beschermde windmolen te laten restaureren. Die omvatte ingrijpende werken zoals het plaatsen van een nieuwe stelling, herstel of vervanging van dragende balken en plankenvloeren. De poreuze bakstenen herstellen was een ander paar mouwen. Men zou de gevelstenen van de volledige molenromp moeten weg kappen en vervangen door een nieuwe gevel. Dit was te duur en daarom plaatste de aannemer op de molenromp een beschermende laag, het zogenaamde *kaleien*. In Vlaanderen is het gemeengoed dat deze kaleilaag een witte kleur heeft. Dit kaleien heeft het uitzicht van de Roomanmolen aanzienlijk veranderd. Het was voor de bewoners uit de streek even wennen aan de nieuwe witte gedaante van de molen.

Geschiedenis in het kort

1846–1846/1847	bouw van de molen
1847	vergunning en eerste werknemers in het bevolkingsregister
1872	oprichting bijgebouw, plaatsing stoommachine
1896	Gelaagmolen wordt Roomanmolen
1936	aanbrenging wiekverbeteringsstelsel of ‘verdekking’
1940–1944	tijdelijke sluiting door de bezetter
1956	28 maart 1956 bescherming als monument bij KB
1963	restauratie in opdracht van René Rooman
1997	restauratie in opdracht van Arnold Van Dorpe
2003	Provincie Oost-Vlaanderen verwerft de molen
2019	restauratie in opdracht van het provinciebestuur

Opeenvolgende molenaars (van start tot heden)

Petrus Johannes (Pierre-Jean) Persoon (1847–1852)
Jeanne Rollier en kinderen (1852)
Dominic Persoon, Aloïs Persoon (1852–1858)
Aloïs Persoon (1858–1860)
Jan Josephus Vandevijvere (1861–1868)
Edgard/Eduard De Bruyne (1868–1883)
Aloïs De Bruyne (1885–1896)
August Rooman (1896–1935)
Renatus/René Rooman (1935–1967)
Franz Van Dorpe (1967–1996)
Arnold Van Dorpe (1996–2003)
Guy Suy (1983–1984, 1997–1999-??)
Lieven Baert (1997–2003)
Marc De Rudder (2003–2005)
Marc Vereecken (2003–heden)
Rudi Niessen (2008–heden)
Theo Hullebroeck (2008–2015)
Eddy De Meulenaer (2017–2020)
Jan Daenen (2019–heden)

Postkaart (datum onbekend). Deze prentkaart toont de oude molen met het toen nog volledige maalderijgebouw van 1872 met machinekamer

Colofon

Uitgegeven door de deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen

Beleidsverantwoordelijke: An Vervliet · gedeputeerde
Directie Erfgoed & Erfgoedsites · dienst Erfgoed
Anneke Lippens · directeur
Jo Rombouts · diensthoofd
Martine Pieteraerens · coördinatie
Walter Van Den Branden · redactie

Auteur: Rudi Niessen
Grafische vormgeving: Ann Huyghe · directie Erfgoed & Erfgoedsites
Fotografie cover: Marc Vereecken
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerke

D/2022/1933/6

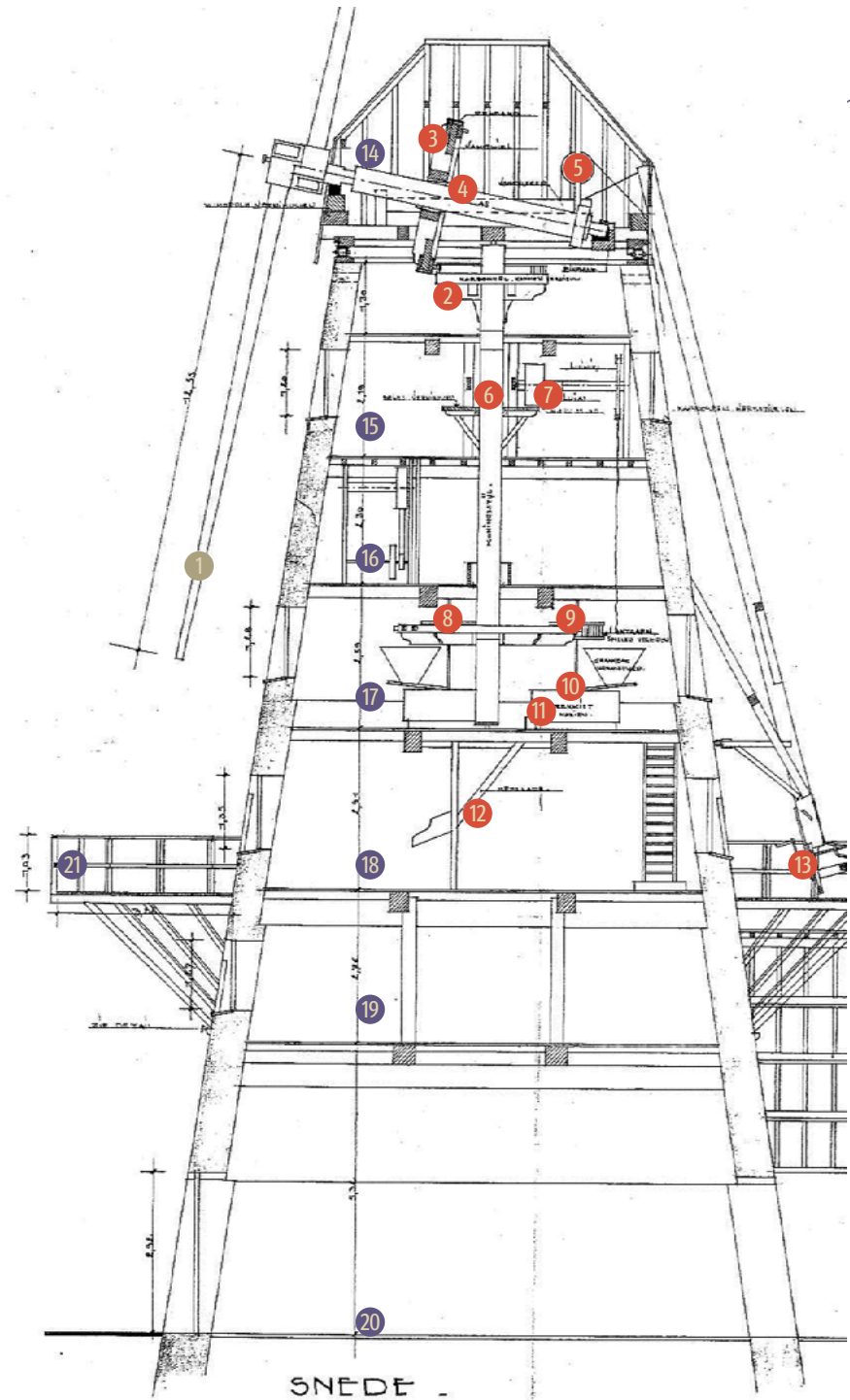

Praktisch

De Roomanmolen is vrij toegankelijk. Vrijwillige molenaars zorgen voor begeleide bezoeken en maaldemonstraties. In principe gebeurt dit elke eerste en laatste zondag van de maand en op bijzondere dagen zoals Molendag in Vlaanderen, Erfgoeddag, Open Monumentendag en Oost-Vlaamse Molendag. Raadpleeg de kalender op de website van de Roomanmolen: <https://roomanmolen.be>.

- 1 wieken
- 2 kroonwiel
- 3 vangwiel
- 4 molenas
- 5 vang met vangtouw
- 6 koningsspil
- 7 luiwerk
- 8 spoorwiel
- 9 lantaarn met klauwijzer
- 10 schuddebak
- 11 steenkoppel in steenkist · loper en ligger
- 12 meelgoot
- 13 kruiwerk en vangtouw
- 14 kapzolder
- 15 luizolder
- 16 graanzolder
- 17 steenzolder
- 18 maalzolder
- 19 stapelzolder
- 20 gelijkvloers
- 21 stelling

Erfgoedspokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedspokkels